

*Людмила Остапенко
(Запоріжжя, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МИХАЙЛА МИКОЛАЙОВИЧА ФІЦУЛИ

Соціально-економічні зміни, притаманні сьогоденню, формування громадянського суспільства в нашій державі актуалізують питання виховання дітей та учнівської молоді.

Важливою причиною виникнення негативних явищ у підлітковому середовищі є суперечності між низьким матеріальним рівнем життя та високим рівнем освіти і культури. З огляду на це, метою стає досягнення матеріального достатку. Таке викривлення підліткової свідомості порушує соціальні зв'язки, чим ускладнює усвідомлення місця у громадському житті.

Ґрунтовні дослідження з питань виховання у Д. Абашідзе, М. Городиського, Г. Давидова, О. Міцкевича, О. Нікітіна, В. Обухова, М. Подберезького, Р. Русинова, О. Саломаткіна, О. Татаринцевої, Л. Твердохліб, М. Фіцули, Н. Яковлевої. В них висвітлені та обґрунтовані сутність понять правової культури, принципи відбору змісту правової освіти. Питання теоретичного обґрунтування інтеграції процесів навчання та виховання досліджували Т. Алексеєнко, І. Бех, М. Боришевський. Г. Селевко працював над проблемою активного залучення батьків до шкільних справ. А. Бойко, Н. Лавриненко працювали над проблемами взаємодії між школою та сім'єю. Проблеми змісту шкільного та родинного виховання розглядали Є. Голобородько, М. Стельмахович, Б. Ступарик.

Проблеми виховання знайшли своє відображення у педагогічній спадщині Михайла Миколайовича Фіцули.

Аналіз наукового доробку педагога показав, що серед пріоритетних напрямів виховання Михайло Миколайович визначав – *розумове виховання, моральне виховання, статеве виховання, правове виховання, екологічне виховання, трудове виховання, економічне виховання, естетичне та фізичне виховання.*

Аксіоматично звучить його думка про те, що *розумове виховання* є важливим складником всебічного розвитку особистості. Процес розумового виховання передбачає навчити дитину мислити. Надзвичайно важливим є формування інтелектуальних умінь.

Михайло Миколайович висловив непересічну думку про те що «у процесі формування всебічно розвиненої особистості чільне місце належить моральному вихованню». Характеризуючи категорію «*моральне виховання*» своє відображення знаходять такі поняття як «мораль», «моральність», «моральна свідомість», «моральні почуття», «моральні переконання», «моральна спрямованість». Методологічна засада морального виховання – етика. Саме тому, на думку Михайла Миколайовича, «особливо важливо, щоб декларовані педагогом моральні принципи підтверджувалися його моральною практикою, яка б відповідала найвищим критеріям моральності.» [2, с. 276].

Питання «*статевого виховання*» завжди було актуальним. Необхідно враховувати вікові особливості дітей. Зокрема, Михайло Миколайович писав: «Підліткам слід прищеплювати повагу до представників протилежної статі, особливо до жіночої, щоб юнак бачив у ній дівчинку, подругу, майбутню дружину, матір своїх дітей, а не лише представницю протилежної статі» [2, с. 278]. Надзвичайно важливо прищепити дитині культуру шляхетної статевої поведінки.

Організація «*правового виховання*» учнівської молоді зумовлена зростанням творчої, організуючої, координуючої ролі права в соціальному, політичному й економічному розвитку суспільства. Михайло Миколайович зазначав «вирішальним моментом у правовому вихованні школярів є висока правова культура педагога і відповідний правово-психологічний клімат у школі та сім'ї учня. У правовиховній роботі школи важливу роль відіграє залучення учнів до посильної діяльності, яка передбачає певний обсяг правових знань, умінь та навичок» [2, с. 294].

Надзвичайно великого значення вчений надавав ролі *екологічного виховання*, на основі якого формуються екологічні знання, любов до природи,

прагнення берегти, примножувати її. Він наголошував, що «уміння осмислювати екологічні явища, робити висновки про стан природи, розумно взаємодіяти з нею. Естетична краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності» [2, с. 298].

Не оминув увагою Михайло Миколайович і питання *трудового виховання*. Переконливо звучить думка: «Людина розвивається духовно і фізично тільки в праці. Без праці вона деградує. Будь-які спроби уникнути продуктивної праці зумовлюють негаразди для особистості і суспільства.» [2, с. 300]. М. М. Фіцула наполягав на тому, що трудове виховання повинно бути направлене на формування творчого підходу до праці, любити її і отримувати радість від неї.

Як вважав педагог, *трудове навчання* нероздільно пов'язане *економічним вихованням*. Він стверджував: «Важливим компонентом економічної культури є «економічна свідомість», а складником економічної свідомості є «економічне мислення»» [2, с. 306]. Важливо, що кожна людина в своїй життєдіяльності часто стикається з економічними проблемами. Тому, в процесі *економічного виховання* важливо формувати у дітей здорові матеріальні потреби. У цьому ракурсі, розмірковуючи над проблемами економічного виховання, Михайло Миколайович передбачливо визначив їх причину – зростання матеріальних потреб. Саме тому він радив виховувати так, щоб матеріальні потреби не домінували над духовними.

Як відмічав М. М. Фіцула *естетичне виховання* – це складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. Формування «естетичної свідомості» і «естетичної поведінки» формується саме в процесі *естетичного виховання*. Елементами «естетичної свідомості» є «естетичні почуття», «естетичний смак», «естетичний ідеал», які обумовлюють «естетику поведінки особистості».

Педагог зазначав, що *фізичне виховання* є одним із компонентів розвитку особистості. На переконання педагога, «необхідна докорінна перебудова організації фізичного виховання школярів, зміни поглядів на фізкультуру, фізичний стан, красу людського тіла. Йдеться про розвантаження навчальних планів і програм, скорочення інформативного навчання, збільшення кількості годин для уроків фізичної культури, відмову від традиційних форм режиму діяльності на уроці...» [2, с. 319].

Внутрішній світ дитини формується в процесі виховання. Процес виховання – безперервний, динамічний. Рушійними силами якого є суперечності.

М. Фіцула виділяв зовнішні та внутрішні.

Внутрішні суперечності:

- суперечність між соціальними завданнями та можливостями;
- суперечність між зовнішніми впливами і внутрішніми прагненнями.

Зовнішні суперечності:

- невідповідність виховання в школі і сім'ї;
- співставлення між виховним впливом школи та зовнішніх факторів;
- відсутність особистісного підходу з боку педагогів
- наявність досвіду негативної поведінки у деяких дітей.

Таким чином, перераховані суперечності можуть знижувати ефективність виховання. Саме тому їх вчасне виявлення є запорукою успішної реалізації основних цілей виховного процесу.

Михайло Миколайович наголошував «ефективність навчально-виховної роботи забезпечується єдністю школи і сім'ї» [2, с. 399]. Саме тому, робота з сім'єю потребує особливої уваги.

Як бачимо, успішний процес виховання неможливий без співробітництва школи і сім'ї, метою якого є злагодженість і координація виховних впливів. Існує безліч форм і методів роботи з родиною. Серед яких – відвідування батьків удома, запрошення до школи, день відкритих дверей, класні батьківські збори.

Проблема виховання громадянина України, здатного жити у правовій державі знаходиться на чільному місці. Вивчення проблем виховання показує, що їх розв'язання залежить від таких умов:

- знання індивідуальних особливостей;
- вміння використовувати позитивні якості дитини, взаємовідносини в сім'ї;
- озброєння педагогів, батьків методами і прийомами виховання;
- комплексний підхід до виховання (школа, сім'я, суспільство).

Виховання – одна з ключових позицій становлення сучасного суспільства. Розвиток нашого суспільства, науково-педагогічні досягнення, досвід виховання у школі та сім'ї – запорука успішного процесу виховання, при умові цілеспрямованого, систематичного і цілісного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макаренко А. С. Мої педагогічні погляди. Твори: У 7-ми т. – Т. 4
2. Фіцула М. М. Педагогіка / М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2007. – 560 с.
3. Фіцула, М. Н. Антиалкогольная воспитательная работа школы с родителями : метод. рекомендации / М. Н. Фіцула, А. Н. Ходусов. – Курск, 1986. – 28 с.
4. Фіцула Михайло Миколайович – доктор педагогічних наук, професор // Інститут педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: сторінки історії та сьогодення, 2001-2011 рр. / [редкол.: В. Чайка, В. Поліщук, Ю. Поліщук та ін. ; за заг. ред. В. Кравця; тех. ред. Л. Мерва]. – Тернопіль : ТНПУ, 2011. – С. 13–14.
5. Фіцула, М. Використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського у правовому вихованні школярів / М. Фіцула // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – 2002. – № 5, Спецвипуск : Василь Сухомлинський і сучасність: Батьківська педагогіка. – С. 14–15.
6. Фіцула, М. Покарання має бути гуманним / М. Фіцула // Освіта України. – 2011. – 21 січ. (№ 6). – С. 6.
7. Фіцула, М. М. Антиалкогольна виховна робота в школі / М. М. Фіцула. – К. : Рад. шк., 1984. – 104 с.
8. Фіцула, М. М. Методика попередження і подолання педагогічної занедбаності учнів загальноосвітніх шкіл / М. М. Фіцула. – Ужгород-Тернопіль : Мистецька лінія, 2002. – 228 с.
9. Фіцула, М. М. Педагогічні проблеми перевиховання учнів / М. М. Фіцула. – К. : Радянська школа, 1981. – 104 с.